

Més arguments per a identificar Santa Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (1)

Autor: Rafel Mompó

Data de publicació: 27-09-2020

Publiquem avui la primera part d'un impactant article d'En Rafel Mompó sobre la identificació de Santa Teresa amb Caterina de Cardona. En aquesta primera entrega, després de resumir les recerques dels darrers vint anys, investiga les relacions entre la Mare Teresa de Jesús i la persona que s'amaga rere la comtessa de Féria.

Cop d'ull a la recerca sobre la vera personalitat de Teresa de Jesús.

Abans d'explicitar el contingut de la meua comunicació, crec que paga la pena sintetitzar el que fins ara s'ha anat aportant pels investigadors de l'INH, a fi de comprovar la vera personalitat, llengua i nació de Santa Teresa de Jesús, també coneguda com Teresa d'Àvila. La idea persegueix obtenir una perspectiva general que aplegue, ni que siga parcialment, el més significatiu en la línia de la conjectura que encetà Jordi Bilbeny ja fa un grapat d'anys. El conjunt, com es podrà veure, presenta ja un gruix d'indícis i evidències prou extens i contundent. És gràcies a totes les aportacions precedents que m'és possible contribuir ara un xic en aquesta direcció. Com he dit, l'inici de tot plegat cal atribuir-lo a Jordi Bilbeny, allà per l'any 2000, en llegir atentament el Llibre de la Vida en castellà i adonar-se'n que aquell llenguatge mostrava una clara filiació catalana. Més tard, l'any 2007, Pep Mayolas "va suggerir que es podria identificar amb Teresa de Cardona i Enríquez, abadessa de Pedralbes, filla d'En Joan Ramon Folc IV de Cardona i d'Aldonça Enríquez, la germana de la reina Joana Enríquez, muller de Joan II, i la tieta, per tant, del rei Ferran el Catòlic." [1]

Igualment, ha corregut temps des que Jordi Bilbeny [2] va advertir que hi ha una llegenda catalana, La Caixeta de santa Teresa, que posa el personatge en el seu veritable context: "Diu que Santa Teresa no en tenia prou, de ser abadessa i doctora; volia ser també confessora". És a dir, sorgeix de la tradició una religiosa que és abadessa i doctora, cosa que xoca frontalment amb els fets i la cronologia de la hagiografia oficial. I de pas ens orienta cap al perfil d'una dona

il·lustrada, amb una formació, de fet, principesca, i amb gran capacitat emprenedora o fundadora. Trets que, alhora, ens distancien d'aquella monja pràcticament il·letrada però inspirada (cal justificar els seus escrits) i de filiació judeoconversa. La faceta abacial de santa Teresa l'ha resseguida també Felip Rodríguez[3], qui va descobrir dues publicacions del moviment teosòfic que feien santa Teresa "Spanish Abbess", cosa que contradiu la biografia oficial, però s'adiu amb la hipòtesi de l'abadessa de Pedralbes Caterina de Cardona que defensem des d'aquest Institut. I més endavant aportà encara una tercera font[4], en aquest cas italiana, que fa santa Teresa abadessa, igual com ho va ser Teresa/Caterina de Cardona. Una font, cal dir-ho, allunyada del territori peninsular hispànic i, per tant, amb més possibilitats d'eludir les urpes de la censura. En concret, es troba a la pàg. 129 del llibre publicat l'any 1643, Sermoni del santissimo sacramento, dell'inmacolata concettione di maria vergine, con la corona del suo purissimo stellario, escrit pel pare framenor sicilià Gaspare Sghemma (1580-1657).

Per si no bastés, Francesc Magrinyà[5], mitjançant una informació subministrada per Jordi Bilbeny, va exposar al 18è Simposi d'Arenys de Munt com la historiografia oficial mai no ha fet abadessa Teresa de Jesús sinó, a tot estirar, priora. I, tanmateix, almenys han estat adduïts cinc testimonis que la fan abadessa, d'igual manera que en fou, de Pedralbes, Teresa de Cardona i Enríquez. I hi va presentar un darrer testimoni dels Escritos de Santa Teresa, añadidos e ilustrados por don Vicente de la Fuente, Tom 1. M. Rivadeneyra impresor. Madrid, 1861, que adjunta un document (una butlla) datat a Roma el 16 d'agost de 1565, durant el pontificat de Pius IV, on parla de "Theresa de Jesu nunc moderna abbatisa".

Però a aquesta línia de treball s'ha afegit la perspectiva iconogràfica, i ha estat Josep Segarra[6] qui ha donat a conèixer l'existència d'una pintura del XVIII, d'escola catalana, on Santa Teresa apareix com a abadessa i màrtir, atribucions altre cop discrepants de la versió oficial. Com que l'abadessa apareix pintada amb el bàcul que li pertoca per la seua condició, Jordi Bilbeny[7] ha pogut ponderar el veritable significat d'aquest atribut, així com l'aparició en altres representacions de la santa. Més endavant faré alguna aportació d'aquesta mena.

Un altre front, que com he dit és l'espurna de tot plegat, s'encetà en el terreny literari i lingüístic a partir de la constatació de l'anomalia en l'ús de la llengua castellana a l'obra Libro de la Vida de Teresa de Jesús. Jordi Bilbeny[8] hi ha detectat incorreccions ortogràfiques, lèxiques i sintàctiques a gavadals, en l'obra de la santa, tal com ens ha pervingut. Anomalies que troben una bona explicació si considerem el català com a llengua original. A la Universitat Nova Història de l'estiu de 2018[9] va tornar a examinar diversos aspectes de la llengua de Teresa, de la transmissió textual i altres elements relacionats. A banda de fer notar l'absència d'autògrafs de les seues obres, en repassar un cop més la sintaxi i el lèxic, hi dedueix el seu substrat català. Posa el focus en el segrest inquisitorial que patiren els seus escrits durant anys i panys, cosa que fins i tot reconeix la mateixa afectada. D'això se'n dedueix una clara adulteració, adulteració que també es pot inferir de l'opinió de diversos estudiosos espanyols quan s'exclamen de la seua completa malaptesa per redactar en castellà. Una evidència que tothom pot comprovar llegint els seus llibres, però que s'oposa radicalment a la sentència de fra Luís de León ?que tingué en les mans els seus manuscrits i els edità?, quan diu que la seua llengua "era l'elegància mateixa". Com que totes dues coses alhora no poden ser, hem de concloure que els escrits que llegí Luís de León no són els mateixos que han arribat fins a nosaltres.

Al seu «Exordi»[10] de l'any 2015, amb motiu d'una edició bilingüe de les poesies de Teresa de Jesús, l'amic Pep Mayolas mirà de defensar que la vida i miracles de la santa carmelitana, el relat oficial que ens ha arribat, és un "artefacte construït, al seu moment, al servei de la Contrareforma.[11]" Per tal de justificar-ho ens recordà que no existeix cap prova fefaent que Teresa de Jesús nasqués a Àvila, així com els maldecaps que això ha generat entre estudiosos i partidaris devots. I ens presentà detalladament les contradiccions que afloren des del primer moment en les informacions familiars que hom troba a cada pas. Incongruències que s'han volgut vèncer amb invencions genealògiques al llarg de quatre segles, segons la constatació de Dámaso Chicharro[12]. Tampoc no li tremolà el pols, ni féu l'orni, davant l'evidència implícita en el fet que Teresa fos qualificada natural de la Espanya Tarraconense quan "l'any 1611 els procuradors de Tortosa i els cònsols de Tarragona havien enviat suplicacions al papa Pau V per a la beatificació de Teresa de Jesús" i, per això mateix, els pròcers sentien que "hi tenien gran obligació"[13]. No li tremolà el pols perquè poc poden adduir els prestidigitadors davant una declaració tan nítida i precisa.

El mateix Mayolas hi tornà al llibre Censura i postveritat[14] on, entre moltes altres coses, escorcolla les inconsistències de la biografia reglamentària de Teresa de Jesús. Per exemple tocant a la cronologia. La major activitat intel·lectual i fundadora coincideix amb el punt àlgid de les obsessions i persecucions contrareformistes. En aquest sentit, fa bé d'insistir a no perdre de vista les ingerències de Felip II en les sessions del Concili de Trento a fi de portar les aigües al seu molí autoritari: "Tot coincidint amb l'arribada de Felip II al tron de la monarquia hispànica (1556), la Inquisició s'acarnissà en la denúncia i persecució de les dones que es dedicaven a llegir i estudiar les Sagrades Escripures, o simplement a rebre algunes nocions teològiques dels seus directors espirituals.[15]" Per aquesta raó, la història de curs legal referent a la santa més aviat s'assembla als decrets i voluntats de les sessions conciliars.

O recupera les notícies biogràfiques discrepants que, ara la fan venir de judeoconvertos, ara de llinatges d'indubtable puresa de sang. Discrepants, així mateix, sobre la mare, per a uns Beatriz de Ahumada, per uns altres Teresa de Ahumada. En llibres i conferències ha insistit sobre aquestes incoherències que a cada pas prenen un cos més voluminós. Posem per cas la cridanera supressió del nom de Caterina de Cardona als escrits de Teresa de Jesús, substituït per expressions vagues del gènere “una persona piadosa” o “una religiosa”. O el fet que Caterina de Cardona entre 1570 i 1620 “suscités més devocions i fos tinguda per «més fundadora» que la mare Teresa.[16]”

La susdita duplicitat ha continuat sent motiu de recerca. Així, a la conferència pronunciada l'agost del 2016 a la UNH de Montblanc[17], Pep Mayolas suggerí que la veritable personalitat de Teresa de Jesús podria sorgir d'una mena de pastitx entre la santa “oficial” Teresa de Cepeda i Ahumada (1515-1582), Teresa de Cardona i Enríquez (1494-1562) i Caterina de Cardona-Anglesola (1519-1577). Tasca en què ha calgut furgar en les inacabables contradiccions dels llibres i d'altres documents. D'aquesta faicó donà notícia com, a partir de l'any 1506, Ferran II imposà una reforma del monestir de Pedralbes i col·locà d'abadessa la monja Teresa Enríquez que, suposadament, segons unes fonts ve de Palència, segons unes altres d'Andalusia, i encara una tercera font diu que la mare reformadora hauria estat, a partir de l'any 1496 i per molts anys, la saragossana Damiata de Mendoça vinguda de l'Aragó. Probablement, aquesta triplicitat miraria de tapar la veritable figura d'Aldonça Enríquez, muller del Gran Conestable de Catalunya-Aragó Ramon Folch IV de Cardona (el veritable “Gran Capità”).

Abundant en aquest aspecte de la recerca, tot i el garbuix que sorgeix dels diferents biògrafs, posem per cas a l'hora de documentar els germans de Teresa de Jesús, i malgrat les genealogies falsejades, Jordi Bilbeny[18] copsa que el nombre de germans de l'abadessa de Pedralbes, Caterina de Cardona, i els que diu que té Teresa de Jesús són els mateixos: onze. I no únicament això sinó que detecta, amb precisió, detalls idèntics a una i altra banda dels dos arbres familiars. Ara es comprén la denúncia feta per Dámaso Chicharro en el sentit que bona part dels biògrafs n'haurien falsejat la genealogia i, per exemple, «el Pare Lorenzo de la Madre de Dios inventà literalment al 1618 un arbre genealògic de Teresa, a instàncies del pare Gracian». La invenció ?consigna Bilbeny? ha estat sistemàtica, arribant al punt que el també biògraf Chicharro la qualifica de “conjura contra la veritat”. Així de cru.

Però entre tant de falsejament toca desbrossar el camp i així, en un treball posterior, Bilbeny encara ha pogut mostrar-nos una altra coincidència altament significativa entre l'abadessa de Pedralbes i la santa atrapada en les hagiografies. Es tracta en aquesta ocasió d'un oncle Pere que totes dues tingueren per part de pare. Confrontats tots dos, Pedro Sánchez de Cepeda vs. Pere de Cardona i Urgell, se'n perfila un de sol: home d'Església, erasmista i amb una gran biblioteca posada a disposició de la neboda. Però aquest ens mena, versemblantment, cap a l'arquebisbe de Tarragona i president de la Generalitat de Catalunya, Pere de Cardona[19].

En un altre moment (una comunicació de l'any 2017) i resseguint un altre fil, Joan Cassola[20] recuperarà del pare jesuïta Miquel Batllori una idea cabdal que mostra una continuïtat cultural a què no s'ha parat prou atenció: “La mística de Teresa de Jesús és possible perquè dos-cents anys abans, Ramon Llull mostra, clarament i enèrgica, la correspondència del món diví, del món humà, de les potències de l'ànima, de les qualitats de les coses, unificat tot en l'essència divina que és l'ànima immortal, la vida”. Però no solament això, sinó que Cassola també hi percep el pòsit de les Bones Dones i dels Bons Homes, els coneguts com càtars, que practiquen una religiositat basada en la comunicació directa amb la divinitat (tornaré més endavant sobre aquesta qüestió). Igual com veu en Teresa de Jesús la passió mística dels trobadors, bé que traslladant l'erotisme de l'esfera més carnal a la religiosa.

Finalment, per acabar el repàs a les moltes i diverses aportacions que ja s'han fet sobre la veritable personalitat de Teresa de Jesús, voldria comentar dos articles de Natàlia Barenys publicats en aquest mateix web. En el primer[21] ens recordava l'origen i la tradició culinària de les “torrades (o rostos) de santa Teresa”. I en el segon ens ha aportat una perspectiva nova, generalment desatada, però que té més importància que no li reconeixem habitualment. Arran de la canonització de Teresa de Jesús el 1622 ha observat un increment molt notable del nom Teresa als llibres de baptismes, en terres de parla catalana. A més, l'adopció d'aquest nom per a les dones s'ha sostingut en el temps. I això a diferència del que ha passat a terres de parla castellana o gallega, incloent-hi Àvila, el suposat bressol de la santa, on no s'ha manifestat cap preferència pel nom Teresa sinó més aviat una presència insignificant.

El desdoblament Cardona - Córdoba

Dit això, m'és del tot necessari posar sobre la taula una altra recerca de calat d'aquest Institut, com és la duplicitat dels llinatges Cardona i Córdoba (amb les diverses branques). Aquesta identificació em resulta capital per poder exposar l'objecte d'aquest article. De manera que faré un petit incís que ens pose en situació.

Felip Rodríguez ha conferenciat[22] diverses vegades sobre aquest afer de la duplicació Cardona/Córdoba (i Cárdenas), tot exhumant una bateria de llibres on, si ens fixem en el cas del “Gran Capitán”, se'ns parla de Gonçalo Fernández de Cardona o Cardonne, de Consalvo di Cardona, de Gonzalo Fernández de Cardona, de Gonsalvo de

Cardona, etc. Però també ha localitzat un “Don Pietro Cardona Marchese di Plego” (Priego) que per a nosaltres, com després veurem, té la màxima importància. Fins i tot ha estat capaç de trobar diversos llibres i genealogies en què “el besavi matern, l'àvia materna i la mare de Ferran el Catòlic pertanyien a la família Cardona[23]”

Com era d'esperar ?i és l'objecte de les nostres investigacions?, també hi ha hagut un desdoblament entre Teresa/Caterina de Cardona i Teresa d'Àvila per tal de configurar en el relat propagandístic aquella santa anomenada Teresa de Jesús. El mateix Felip Rodríguez, a la conferència esmentada (vegeu nota 22), va ser el primer a trobar un document que confirmava les sospites de Pep Mayolas. Es tracta del llibre de Franz Volkmar Reinhard (1753-1812) *Ueber den Kleinigkeitgeist in der Sittenlehre*. L'autor era filòsof i teòleg, va ser rector de la Universitat de Wittenberg, se'l considera membre del racionalisme alemany i formà part del moviment de “Recerca del Jesús històric”. Adduc aquestes informacions perquè considere que tenen interès. Wittenberg, com és sabut, fou el centre de la reforma protestant. Allà penjà M. Luter les seues famoses 95 tesis. La perspectiva racionalista i la preocupació pel rigor històric dels personatges de la religió es comenten tots sols. Amb aquests antecedents això és el que proclama Reinhard [Rodríguez cita per l'edició de l'any 1802. He consultat l'edició de l'any 1801 i la lliçó és la mateixa (pàg. 153-154)[24]]:

La part que ens importa diu: «eine heilige Theresia oder Katharina von Kardone». I el passatge traduït fa: “Això no obstant, si un sant Bruno, una santa Teresa o Caterina de Cardona, una Guion són tan enginyosos per convertir cada petita cosa en un mitjà de mortificació...”.

Per la seua banda, Pep Mayolas ha incidit igualment sobre aquest desdoblament en articles, llibres i conferències. L'any 2009 va publicar un treball que mirava d'esbrinar si Gonzalo Fernández de Córdoba, el “Gran Capitán”[25], podria ser en realitat l'Almirall Joan Ramon Folc IV de Cardona i Urgell. Llavors ens pogué servir una informació de l'historiador Pietro Giannone[26] (perseguit per la Inquisició), qui ens feia saber que “Consalvo Hernandez di casa d'Aghilar, [és] di patria Cardonese”. L'any 2010, en un apunt signat amb Joan Calsapeu[27], també ens advertia que les figures de Garcilaso de la Vega, el poeta, i Galceran de Cardona, evidenciaven sospitosos punts en comú. Altres treballs posteriors han anat aprofundint en aquesta suposició. Recentment[28] ha publicat l'enèsim treball exposant un altre cas flagrant de desdoblament d'aquestes dues nissagues. D'igual manera que ens mostrà[29] com a l'obra *Vite di Molte venerabili madri carmelitane scalze e discepole di s. Teresa*, en l'edició veneciana de 1727, la venerable Caterina de Cardona apareix en unes planes sota la forma “Caterina di Cardona” i en altres planes com “Caterina di Cordova”. I també extrau del mateix llibre una altra incongruència quant a la data de traspàs d'aquesta Caterina, que identifiquem amb l'abadessa de Pedralbes. Oficialment mor el 1577, però ací figura la data de decés en 1572.

Són només algunes pinzellades d'una investigació persistent a la qual han contribuït diverses persones. Sóc conscient que me'n deixo moltes altres i m'excuse per això. En qualsevol cas, se'm feia necessari fer un recordatori succint de la fingida rèplica del Casal Cardona en la Casa de Córdoba. Primerament per tal de reconèixer la dedicació i coratge d'aquests investigadors i, en segon terme, per poder explicar el que presentaré ara.

La comtessa de Féria o Mare Teresa de Jesús.

De l'autor anònim[30] de *Casos notables de la ciudad de Córdoba* (¿1618?), el prologuista de l'edició de 1982 i membre de la RAE Ángel González, pensa que “probablement era sacerdot i molt afecte a la Companyia de Jesús”[31]. Fa tota la pinta que així és, i que també era algú decidit a angulejar per tal de col·locar d'estraperlo certes informacions i sarcasmes, sota una retòrica seriosa. El llibre ?principalment en forma de diàleg? comença lloant la figura de sant Joan d'Àvila, del qual després parlarem. Dons bé, en aquesta avinentesa i aprofitant que pondera la necessària canonització de Sancha Carrillo amolla[32] aquesta informació [subratllat i remarca meues; el (sic) de l'editor]:

“?A això responc ?digué Colodro? que més pense ha estat descuit d'aquests senyors que no altra cosa, car pogueren haver pres exemple en el Marquès de Priego, qui pregà a un pare de la Companyia que esbrinés la vida i mort de la Comtessa de Féria, la qual va impresa, amb molta fruïció dels qui la llegeixen.

?He fet cabal moltes vegades ?senyor Colodro? quins temps afortunats foren aquells d'ara [fa] vuitanta anys, i comencem per aquesta senyora que acabem de dir, la Comtessa de Féria (sic), la Mare Teresa de Jesús.”

Com és natural, a l'editor de l'edició li hagué de sorprendre aquesta informació, però no féu més comentari que un (sic) poruc i anodí. A nosaltres, amb els precedents que tot just acabe de comentar, ens agafa entrenats i ho estिमem de bona lògica.

Si el manuscrit hom el data cap a 1618, i de fet el text de l'obra diu que s'acabà d'escriure aqueix any, ens situem al

1538, “ara [fa] vuitanta anys”. La qual cosa ens dóna una cronologia de la santa més acostada a la que proposem: hauria nascut cap a 1495-1496. La Teresa d'Àvila de la història oficial naix el 1515 i tindria 23 anys en 1538, quan encara no era Teresa de Jesús. A més, per si algú tenia algun dubte sobre l'al·lusió de l'anònim, hem de fixar-nos com remarca, el 1618, que la vida i la mort de la Comtessa han estat impreses mercès a un pare de la Companyia. I en aquelles dates, certament, ja s'ha publicat alguna Vida de santa Teresa. I també serva bona lògica que no la qualifiquem de santa. Sabem que oficialment (després ho matisarem) la Canonització de Teresa de Jesús s'esdevingué el 12 de març de 1622, durant el papat de Gregori XV. La Beatificació es produí abans, el 24 d'abril de 1614 per concessió de Pau V. Per tant, si el manuscrit, com he dit, cal datar-lo cap a 1618, ens situem abans de la seua declaració de santedat.

Qui era, però, la comtessa de Féria que amaga Teresa de Jesús i desvela l'anònim? Als papers fou Catalina Fernández de Córdoba (1495-1569) i el web de la RAH espanyola condensa així la seua preeminència: “Filla del primer marquès de Priego, Pedro Fernández de Córdoba (el “Don Pietro Cardona Marchese di Plego” que hem vist adés), cap de tots els membres del llinatge Fernández de Córdoba, i d'Elvira Enríquez i, consegüentment, pertanyent a una de les famílies més poderoses de la Castella de començament de la Modernitat.” De part nostra encara afegim que es casà el 1518 amb el tercer Comte de Féria, Lorenzo Suárez de Figueroa. Aquest comte sembla ser igualment un personatge de paper. Unes fonts el fan nàixer el 1495-1496 (RAH), altres el 1505 (Cordobapedia i Wikipedia. La fundació Medinaceli no es mulla) i altres el 1506[33], però es posen d'acord en la mort el 1528, així com que heretà el comtat menor de dies i que es casà amb CFC (Catalina Fernández de Córdoba) l'any 1518. Amb tretze anys, doncs, si nasqué el 1505.

Vet ací, sumàriament, Catalina Fernández de Córdoba (CFC), això és Caterina Folch de Cardona (CFC), marquesa de Priego, comtessa de Féria per pretés matrimoni i venerable Mare Teresa de Jesús.

Pep Mayolas, com hem vist abans, plantejava la hipòtesi que Teresa de Cardona i Enríquez, la filla de la duquessa Aldonça Enríquez de Quiñones i el duc Joan Ramon Folch IV de Cardona, seria la veritable Teresa de Jesús, és a dir, l'abadessa de Pedralbes el nom de la qual respondria a “una combinació del seu nom de religió (Teresa) i el de la seva nissaga (de Cardona i Enríquez)”[34]. El mateix doblet Teresa/Caterina de Cardona i Enríquez que compon l'abadessa de Pedralbes, el trobem reflectit a la part cordovesa, en les figures de Catalina Fernández de Córdoba i la seua germana religiosa Teresa Enríquez de Córdoba, fundadora del monestir de Sant Francesc, regla de Santa Clara a la vila d'Aguilar. Aquesta hauria nascut “segons sembla, com més aviat entre 1495-1496”[35], que s'adiu amb la data de naixement de la futura abadessa de Pedralbes cap a 1494-1495. Com d'habitud, els casos arranjats per la censura presenten el símptoma de la multiplicitat de noms. És el cas de Teresa, la germana cordovesa de la comtessa de Féria, qui documentalment prescindeix del cognom Fernández i pren el d'Enríquez i en algunes ocasions prescindeix de Còrdova i manlleua Pacheco.

A l'Arxiu de Protocols Notarials de Montilla (APNM) consta una informació segons la qual Teresa Enríquez «...Mediante la oportuna bula del Papa Julio II y su cumplimentación por el obispo de Córdoba don Leopoldo de Austria, erigió un convento para monjas clarisas en los aledaños de la ermita de Santa María Coronada ? [“fundada por don Alonso de Aguilar, llamado don Alonso el Grande”]? con la ayuda de limosnas del vecindario». En comentar aquesta dada, el mateix Garramiola[36] que ens la proporciona ja adverteix del desori cronològic que fa malfiar de l'exactitud de la informació, de manera que pensa que hi ha “añasco” (‘garbuix, desori’). I tant! Juli II mor el 1513, la qual cosa vol dir que la butlla emesa per ell és anterior a aquesta data, i Leopold és bisbe de Còrdova trenta anys més tard, entre 1541-1557, però les monges clarisses prenen possessió del convent l'any 1566. D'altra banda, en un document de l'any 1563 Teresa Enríquez ja parla del monestir edificat i en funcionament “que yo doté y fundé”. I també en 1564. Certament ací hi ha molt d'añasco! Si la màxima autoritat religiosa, el Papa de Roma Juli II, emet una butlla per a la fundació d'un monestir, hem de considerar que la data en què la segellà (abans de 1513) és la més probable, si no de l'edificació o fundació efectiva, almenys de l'inici de les gestions i els treballs conduents. Vol dir que Teresa Enríquez obtindria el permís en una data molt matinera. I potser hem de pensar en un altre monestir i en un altre indret. De moment, el que tenim clar és la incompatibilitat documental que afecta el personatge i la fundació.

D'afegit, i gràcies a un avís de Pep Mayolas que ens adreça al seu Censura i postveritat al segle XVI català, ens adonem d'una simptomàtica concatenació. Una altra Teresa Enríquez, dama de primer rang i homònima de la que venim seguint a Còrdova, obté autorització per fundar convents per les mateixes dates i també gràcies a una butlla de Juli II. Aquesta Teresa Enríquez era cosina de Ferran II, com també ho era Teresa de Cardona i Enríquez, l'abadessa de Pedralbes. A més, figura que era casada des de 1471 amb el comanador major de Castella i senyor d'Elx i Crevillent, Gutierre de Cárdenas[37]. Recuperem-ne les consideracions que feia Mayolas[38]:

“Per Butlla de Juli II del 21 d'agost de 1508, confirmada per Lleó X el primer any del seu pontificat (1513), ens assabentem que la Teresa Enríquez vídua d'en Gutierre de Cárdenas rebria facultat per a fundar Confraries del Santíssim Sagrament a Espanya i Portugal, com ja havia fet a la capella de San Lorenzo in Damaso, a Roma. (...) la

Loca del Sacramento fundarà a la seva vila de Torrijos, però sobretot a alguns indrets de la geografia andalusa vinculats als Cárdenas ?i això voldria dir vinculats als Cardona, en realitat? convents de clarisses concepcionistes.”

Certament, la parella Cárdenas-Enríquez va fer construir a Torrijos un palau i el monestir de Santa Maria de Jesús en estil gòticoflamíger. Llàstima que “els edificis van ser demolits i tot just en queden algunes restes arquitectòniques disperses per museus i finques particulars.”[39] I encara ens resta considerar, per arrodonir la concatenació, que en aquell precís moment Ramon de Cardona-Anglesola sol·licità la fundació d'un convent a Bellpuig, la qual iniciativa va ser autoritzada per Juli II mitjançant la butlla corresponent. És de remarcar, com fa Pep Mayolas, que aquella fundació fos coneguda com “Monestir de Jesús” i que els frares habitants fossen anomenats “de Jesús”, perquè “si aquest noble era el pare de la Caterina de Cardona que postulem com a veritable Teresa de Jesús, els precedents «de Jesús» són notoris i eloqüents”[40].

Però un altre punt ha desvelat la nostra curiositat, l'entrada en escena de Lucián de Esbarroya en les informacions que forneix el mateix cronista Garramiola: “(18- III- 1551) Poder para cobro de los réditos corridos de un censo a favor de Teresa Enriquez por Lucián de Esbarroya, vecino de Córdoba30” Amb la nota corresponent:

“30. Lucián de Esbarroya, de ascendencia italiana, administrador de la hacienda de los marqueses de Priego en Córdoba, perteneció a una familia de mercaderes y negociantes radicada en la capital desde el siglo XV, el cual se vió implicado en falsas acusaciones de complicidad con otros en el tribunal cordobés de la Inquisición. Vid. GARRAMIOLA PRIETO, E., La Camacha cervantina. De la leyenda a la realidad, Montilla, 1998, pp. 261-262.”[41]

Els Sbarroya, a més del seu curiós cognom, van tindre l'habilitat d'estar en totes les sopes hispàniques al llarg de gairebé un segle. Com acabem de veure, administrant la Casa dels marquesos de Priego, però també a prop de Cristòfor Colom i, per posar un altre cas, vinculats al conegut com Miguel de Cervantes. Així, segons Astrana Marín[42] “Colom esperà la constitució de la Junta i segellà entretant noves relacions, entre les quals amb els ascendents de Cervantes que ja coneixem: el mestre Juan Sánchez, el batxiller Juan Díaz de Torreblanca, tal volta el mateix Rodrigo Díaz de Cervantes[43], Pedro i Fernando Ruiz Tocino: tots ells emparentats i amics íntims dels Esbarroya i els Enríquez de Harana.” Enríquez, Colom, Cervantes, Sbarroya. Caram, quina conjunció astral! I de seguida m'ha vingut a esment l'anàlisi política que féu l'amic Pep Mayolas al seu Erasme i la construcció catalana d'Espanya a propòsit dels della Rovere/Ça Rovira, i en particular de qui després serà el papa Juli II (el de la butlla del convent). En aquella avinentesa ens proposava que “l'estrany cognom «Esbarroya» o «Sbarroia» és un anagrama de «Sa Robira»”. I tot seguit feia aquest apunt: “En Jordi Bilbeny ens avisa que troba un «quistor» anomenat Esbarroya a València, en l'obra d'en Joan de Timoneda «El Patrañuelo»”[44]. Ben portat, perquè d'una banda patranya és una ‘Contalla falsa; mentida, faula’ [DCVB], però Timoneda, com a bon faulista, sap amb Pessoa que “el poeta és tan fingidor que fingeix que fingeix”, de tal manera que amagades entre les rondalles avia realitats. D'una altra banda, perquè la contalla de Timoneda[45] té com a font una novel·leta de Mateo Bandello, cosa que ja va detectar Menéndez i Pelayo a Orígenes de la novela[46]. Però es dona el cas que en aquesta obra, la novel·la XXII del primer tom, «Narra il signor Scipione Attellano come il signor Timbreo di Cardona essendo col re Piero di Ragona in Messina s'innamora di Fenicia Lionata, e i varii e fortunevoli accidenti che avvennero prima che per moglie la prendesse»[47].

Sí, resulta que té com a protagonistes Timbreu de Cardona i Fenicia Lionata, i els fets esdevenen a l'entorn de la conquesta de Sicília pel rei Pere II de Catalunya-Aragó (Piero di Ragona) arran de la revolta de les Vespres Sicilianes. No hi ha hagut cap Timbreu de Cardona, que jo sàpia, encara que sí una monja de Valldonzella, Timbor, tia de l'arquebisbe de Tarragona Pere de Cardona (l'oncle de Caterina/Teresa de Jesús) i soterrada a la Catedral de Tarragona, al mateix sepulcre que Jaume de Cardona, el bisbe d'Urgell. Al final de la novel·leta s'esmenten altres dos Cardona, Pietro i Giovanni i, en qualsevol cas, la tria d'un Cardona com a protagonista de la història no pot ser casual. Així que ara hem d'incloure Cardona a l'equació Enríquez, Colom, Cervantes, Sbarroya. I resta per afegir que segons alguns estudiosos[48] l'obra de Shakespeare Molt soroll per no res hauria estat inspirada en part per la contalla de Bandello. De fet, entre els personatges principals hi ha Don Pere, Príncep d'Aragó i Don Joan, el seu germà bastard. Shakespeare no l'intitula rei d'Aragó sinó príncep, cosa que ha sobtat els lletraferits. D'altra banda, entre els germans bastards de Pere II no hi hagué cap Joan. Però curiosament Shakespeare tria la mateixa parella nominal que Bandello al final de la narració[49]: “Ma che dirò io dei dui nobilissimi fratelli don Pietro e don Giovanni di Cardona, valorosi nel vero ed eccellenti signori e guerrieri?” I encara podríem endinsar-nos en l'entroncament possible amb el Cant V de l'Orlando furioso, amb el Curial e Güelfa i amb el Tirant[50], però no és aquest el lloc d'avançar per aquesta via. Tanmateix, calia deixar constància d'un altre moment, aquest de la història literària, en què es creuen els Cardona i els Córdoba.

(Fi de laprimera part)
Rafel Mompó

[1]Bilbeny, Jordi. «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», dins web Institut Nova Història. Setembre del 2018. <https://www.inh.cat/articles/Els-11-germans-de-Santa-Teresa-i-els-11-germans-de-l-Abadessa-de-Pedralbes>

[2]Bilbeny, Jordi. «Una llegenda catalana sobre Santa Teresa», dins web Institut Nova Història. Octubre del 2013. <https://www.inh.cat/articles/Una-llegenda-catalana-sobre-Santa-Teresa>

[3]Rodríguez, Felip. «St. Theresa, Spanish Abbess», dins web Institut Nova Història. Octubre del 2014. <https://www.inh.cat/articles/St.-Theresa,-Spanish-Abbess>

[4]Rodríguez, Felip. «Teresa... “Madre”, Priora i Abadessa», dins web Institut Nova Història. Octubre del 2018. <https://www.inh.cat/articles/Teresa-Madre,-Priora-i-Abadessa->

[5]Magrinyà, Francesc. «Teresa de Jesús, abadessa, segons una butlla de Pius IV del 1565»,dins 18è simposi sobre la història censurada de Catalunya. Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Francesc-Magrinya->

[6]Segarra, Josep. «Santa Teresa, abadessa, segons un quadre català del segle XVII», dins 15è simposi sobre la història censurada de Catalunya. Arenys de Munt, novembre 2015. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d-America/Josep-Segarra-Santa-Teresa,-abadessa,-segons-un-quadre-catala-del-segle-XVII>

[7]Bilbeny, Jordi. «El bàcul de Santa Teresa», dins 18è simposi sobre la història censurada de Catalunya. Arenys de Munt, 17 de novembre del 2018. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/18e-Simposi-sobre-la-Historia-censurada-de-Catalunya/2018-S-INH-Jordi-Bilbeny>

[8]Bilbeny, Jordi. «Catalanades, catalanismes i errors de traducció al “Libro de la Vida” de Santa Teresa de Jesús», dins web Institut Nova Història. Agost del 2015. <https://www.inh.cat/articles/Catalanades,-catalanismes-i-errors-de-traduccio-al-Libro-de-la-Vida-de-Santa-Teresa-de-Jesus>

[9]Bilbeny, Jordi. «Teresa de Jesús i els seus vincles esborrats amb la cultura, la llengua i la Nació Catalanes»,conferència pronunciada l'agost del 2018 a la 5a Universitat Nova Història. Montblanc, 2018. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/5a-Universitat-Nova-Historia/Jordi-Bilbeny-Teresa-de-Jesus-i-els-seus-vincles-esborrats-amb-la-cultura,-la-llengua-i-la-Nacio-Catalanes>

[10]Mayolas, Pep. «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», dins Teresa de Jesús. Obra poètica. Edició bilingüe a cura de Ramon Dachs. Llibres de l'Índex. Barcelona, 2015.

[11]Ídem, pàg. 9

[12]Ídem pàg. 15-16.

[13]Ídem, pàg. 20-21.

[14]Mayolas, Pep. Censura i postveritat al segle XVI català. Seqüències de prova i error a l'obrador de la història. Llibres de l'Índex. Barcelona, 2017. [Específicament al capítol «Teresa Enríquez. Una seqüència de prova i error de la censura per amagar l'origen de Teresa de Jesús»]

[15]Ídem, pàg. 157.

[16]Mayolas, Pep.«Un llinatge desdoblant i suplantat: els Cardona (1467-1562)». 8è cicle de primavera, de Falsificació de la Història. Maig, 2016. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/8e-cicle,-de-primavera,-de-Falsificacio-de-la-Historia/Pep-Mayolas-Un-llinatge-desdoblant-i-suplantat-els-Cardona-1467-1562->

[17]Pep Mayolas. «Teresa d'Àvila i Teresa de Cardona: a la recerca de Santa Teresa de Jesús», conferència pronunciada l'agost del 2016 a la 2a Universitat Nova Història. Montblanc, 2016. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/2a-Universitat-Nova-Historia/Pep-Mayolas-Teresa-d'Avila-i-Teresa-de-Cardona-a-la-recerca-de-Santa-Teresa-de-Jesus>

[18]Bilbeny, Jordi. «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes», dins web Institut Nova Història. Setembre del 2018. <https://www.inh.cat/articles/Els-11-germans-de-Santa-Teresa-i-els-11-germans-de-l-Abadessa-de-Pedralbes>

[19]Bilbeny, Jordi. «L'oncle Pere de Santa Teresa i l'oncle Pere de l'Abadessa de Pedralbes», dins web Institut Nova Història. Setembre del 2018. <https://www.inh.cat/articles/L-oncle-Pere-de-Santa-Teresa-i-l-oncle-Pere-de-l-Abadessa-de-Pedralbes>

[20]Cassola, Joan. «Teresa de Jesús, Ramon Llull i els trobadors», dins 17è simposi sobre la història censurada de Catalunya. Arenys de Munt, novembre 2017. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/17e-simposi-sobre-la-historia-censurada-de-Catalunya/Joan-Cassola-Teresa-de-Jesus,-Ramon-Llull-i-els-trobadors>

[21]Barenys, Natàlia. «Les “rosetes de Santa Teresa”», dins web Institut Nova Història. Novembre del 2018. <https://www.inh.cat/articles/Les-rosetes-de-Santa-Teresa->

[22]Rodríguez, Felip. «Gonzalo Fernández de Córdoba, el “Gran Capitán”: indicis bibliogràfics d'un Cardona», dins 3r Cicle de Falsificació de la Història. Conferència realitzada a Plural-21. Gener del 2013. <https://www.inh.cat/arxiu/vid/3r-Cicle-de-Falsificacio-de-la-Historia/Felip-Rodriguez--Gonzalo-Fernandez-de-Cordoba,-el-Gran-Capitan-:-indicis-bibliografics-d-un-Cardon>

Aquesta conferència és indispensable per tal de comprendre l'abast de la duplicació del llinatge Cardona en el llinatge Córdoba.

[23]Rodríguez, Felip. «Ferran el Catòlic duia el cognom “Cardona”?», dins web Institut Nova Història. Gener del 2019. <https://www.inh.cat/articles/Ferran-el-Catolic-duia-el-cognom-Cardona->

[24]Volkmar. Franz. Ueber den Kleinigkeitgeist in der Sittenlehre. Karl Friedrich Wilhelm Erbstein. Meissen, 1801. Les dades biogràfiques les he tretes de la viquipèdia anglesa [https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Volkmar_Reinhard] i de la Deutsche Biographie [<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118599372.html>].

[25]Mayolas, Pep. «El cas JRFC IV», dins web Institut Nova Història. Octubre del 2009. <https://www.inh.cat/articles/El-cas-JRFC-IV->

[26]Pietro Giannone, Dell istoria civile del Regno di Napoli. Tom III. Stampatore Niccolò Naso. Nàpols, 1723. [La citació al Llibre XXVIII, pàg. 507].

[27]Calsapeu, Joan; Mayolas, Pep. « Garcilaso de la Vega... o... Galceran de Cardona?», dins web Institut Nova Història. Maig del 2010. <https://www.inh.cat/articles/Garcilaso-de-la-Vega...-o...-Galceran-de-Cardona->

[28]Mayolas, Pep. «La duquessa de Somma i la marquesa de Gibralfaró, dues germanes catalanes de mitjan segle XVI», dins web Institut Nova Història. Juliol del 2020. <https://www.inh.cat/articles/La-duquessa-de-Somma-i-la-marquesa-de-Gibralfaró,-dues-germanes-catalanes-de-mitjan-segle-XVI>

[29] Teniu una bona mostra en aquesta conferència: Mayolas, Pep. «Un llinatge desdoblant i suplantat: els Cardona (1467-1562)». 8è cicle, de primavera, de Falsificació de la Història. Maig, 2016 <https://www.inh.cat/arxiu/vid/8e-cicle,-de-primavera,-de-Falsificacio-de-la-Historia/Pep-Mayolas-Un-llinatge-desdoblant-i-suplantat-els-Cardona-1467-1562->. També podeu llegir el capítol corresponent de l'impagable Pep Mayolas, Censura i postveritat al segle XVI català. Llibres de l'Índex. Barcelona, 2017, pàg. 49 i passim.

[30] Anònim. Casos notables de la ciudad de Córdoba (¿1618?). Editorial 2.618/82 Francisco Baena. Montilla, 1982.

[31] Ídem, pàg. IX.

[32] Ídem, pàg. 28.

[33] Rubio, Juan Carlos. «Los Suárez de Figueroa. Memorial del linaje de la Casa de Feria», dins Revista Intramuros: XXV años del Instituto Suárez de Figueroa. Publicació commemorativa. Institut Suárez de Figueroa. Zafra, 1995 (pàg. 32).

[34] Mayolas, Pep (2017: 163)

[35] Garramiola, Enrique. «Teresa Enríquez de Córdoba, fundadora del convento de la Coronada de Aguilar», dins Ámbitos. Revista de estudios de ciencias sociales y humanidades de Córdoba, núm. 5-6. Universidad de Córdoba. Córdoba, 2001, (pàg. 33).

[36] Ídem, pàg. 35 i nota 33.

[37] Martínez, Gonzalo. «Donació, resistència i presa de possessió d'Elx i Crevillent a favor de Gutierre de Cárdenas», dins Anuari La Rella, 30. Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó. Elx, 2017, pàg. 138.

[38] Mayolas, Pep (2017: 176-177)

[39] Martínez, Gonzalo (2017: 143)

[40]Mayolas, Pep (2017: 175)

[41]Garramiola, Enrique (2001: 34)

[42]Marín, Luis. Vida ejemplar y heroica de Miguel de Cervantes Saavedra. Tom I. Biblioteca Virtual, 2003, pàg. 81. Disponible en línia a:<https://www.biblioteca.org.ar/libros/89186.pdf>

[43]Lligam que repeteix Damonte (1989: 304) “Un ascendent seu: Rodrigo Díaz de Cervantes, amic íntim dels Esbarroya genovesos”. Vid.Damonte, Mario. «Cervantes y Génova», dins Actas del II Coloquio Internacional de la Asociación de Cervantistas. Alcalà de Henares, 6-9 nov. 1989. Editorial Anthropos. Barcelona, 1991, pàg. 301-306.

[44]Mayolas, Pep (2014: 103)

[45]Timoneda, Joan. El Patrañuelo. Ediciones Rueda J.M. Madrit, 1996. Es tracta de la Patranya Tercera.

[46]Menéndez i Pelayo, Marcelino. Orígenes de la novela. Edició digital a la Biblioteca virtual de polígrafos [consulta 5/7/2020]:

<http://www.larramendi.es/menendezpelayo/i18n/corpus/unidad.do?idCorpus=1000&idUnidad=100252&posicion=1#@PIE83@1@>

[47]Bandello, Mateo. Novelle. Edició digital de liberliber.it, 2000. A partir de “Tutte le opere di Matteo Bandello”. Mondadori editore. Milà, 1943. https://www.classicistranieri.com/liberliber/Bandello,%20Matteo/novell_p.pdf

En concret la novel·la XXII es troba a pàg. 121 i passim

[48]A la «Presentació» (sense autoria) que féu l'Institut del Teatre de l'edició de l'obra en traducció de Josep M. de Sagarra, llegim (2000: 8): “La font argumental de Molt soroll per no res, la va trobar Shakespeare, com tantes vegades, en una narració italiana, un conte de Matteo Bandello” [Shakespeare. Molt soroll per no res. Institut del Teatre. Barcelona, 2000.]

[49]Bandello, M., op. cit. pàg. 134.

[50]Anyó, Joaquim. Tirant lo Blanc i Shakespeare, les fonts de "Much ado about nothing". Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004. En concret, pàg. 107 i passim.